

भूमे साप्ताहिक

वर्ष ५ अङ्क ३७ २०८० माघ १७ बुधवार

सम्पादकीय

विकासका काममा निगरानी गरौं

चालु आर्थिक वर्षको दोस्रो त्रैमासिक अवधि सकिइसकेको छ। ७ महिनाको अवधिमा हाम्रो विकास बजेट जति खर्च हुनुपर्ने हो, त्यति खर्च हुन सकेको छैन। स्थानीय तह, प्रदेश र संघ तीनै तहका सरकारले विनियोजन गरेका विकास बजेट कार्यान्वयनको अवस्था निकै सुस्त देखिन्छ। यसरी विकास बजेट सुस्त रूपमा खर्च भइरहँदा समयमै विकासका आयोजनाहरू सम्पन्न हुन सकिरहेका छैनन्।

बजेटको समयमै कार्यान्वयन गर्नु भनेको आर्थिक सुशासन कायम गर्नु हो। मुलुकमा जब सुशासन हुँदैन, तब कुनै पनि क्षेत्रको विकास हुँदैन। यसका लागि हामी सबै आ.आफ्नो ठाउँबाट सुशासन कायम गर्न लाग्नुपर्दछ। केन्द्रको मुख ताकेर मात्रै हुँदैन। स्थानीय तह- वडा र पालिकाबाटै बजेट खर्चमा तदारुकता, समयमै विकास बजेटको कार्यान्वयन र सतप्रतिशत बजेट खर्च गरेर उदाहरणीय बन्न सकिन्छ। सरकारले बजेट कसरी खर्च गरिरहेको छ, भनेर साँगाँसँगै निगरानी पनि गर्न जरुरी छ।

आर्थिक वर्षको अन्तिम तीन महिनामा हतार हतार बजेट खर्च गर्ने परिपाटीले न राम्रोसँग विकास निर्माणका कामहरू पूरा हुने गर्दछन्, न त बजेट लक्षित उद्देश्यतर्फ केन्द्रीत भएर काम हुने गर्दछन्। त्यसैले बजेटलाई पारदर्शी, लक्ष्यकेन्द्रीत र समयमै कार्यान्वयन गर्न सबैले इमान्दारिपूर्वक लाग्नु पर्दछ।

प्रकाशक

भूमे गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

खाबाड-बगर, रुकुम (पूर्व)
लुम्बिनी प्रदेश नेपाल

कृषकलाई निःशुल्क बिरुवा वितरण

गाउँपालिकाको वडा नं. २ र ३ का केही कृषकहरूलाई व्यावसायिक फलफूल खेतीतर्फ आकर्षित गर्न हलुवावेद, किवी, नासपति लगायतका बेर्नाहरू वितरण गरिएको छ।

❖ बालाराम शेर्पाली

रुकुम पूर्व । किसानलाई फलफूल खेतीमा व्यावसायिक बनाउन भूमे गाउँपालिका वडा २ र ३ का विभिन्न स्थानमा बिरुवा वितरण गरिएको छ। वडाको आर्थिक सहयोग र जेभिएफ भिलेज फाउन्डेसनको प्राविधिक सहयोगमा बिरुवा खरिद तथा ढुवानी गरी २ वडाका किसानलाई विभिन्न जातका हिउँदे फलफूलका बिरुवा वितरण

गरिएको हो। वडाले व्यावसायिक फलफूल खेतीप्रति किसानको आकर्षण बढाउनको लागि फलफूलका बिरुवा निःशुल्क वितरण गरेको वडा नं. ३ का अध्यक्ष प्रशुराम बुढाले बताउनु भयो। घरको आँगन, बारीमा फलफूल खेती गर्न किसानहरूलाई आकर्षित गर्ने र फलफूल उपभोगमा आत्मनिर्भर बनाउन बिरुवा वितरण

गरेको भन्दै वडा अध्यक्ष बुढाले अहिले हलुवावेद, किबी, नास्पती लगायतका विरुवा दिइएको बताउनु भयो।

यहाँका किसानले अहिले पनि परम्परागत खेती गर्ने उल्लेख गर्दै बुढाले उनीहरूलाई अन्न बालीसँगै फलफूल खेतीतर्फ पनि आकर्षित गर्ने वडाको योजना रहेको उहाँको भनाइ छ। वडा नं. ३ मा रहेका ४ टोलमा विरुवा यस वर्ष किसानलाई फलफूलका विरुवा वितरण गर्नको लागि वडाबाट २ लाख बजेट छुट्याइएको उहाँले बताउनु भयो।

त्यस्तै भूमे वडा नं. २ का अध्यक्ष नारायण पुनले फलफूल खेती विस्तारलाई प्राथमिकता दिएर वडाबाट १ लाख बजेट छुट्याएको बताउनु भयो। फलफूल खेतीका लागि विरुवा वितरण गर्न वडाको गाबाड, आरुडाँडा र सैपातुडमा फलफूल खेती गर्न प्राथमिकतामा राखेर यस वर्ष बजेट छुट्याइएको र आउँदो वर्ष खाबाड, काँक्री,

जडधारा र चिप्ले गहिरा टोलका लागि बजेट छुट्याउने अध्यक्ष पुनले बताउनु भयो। किसानको मागअनुसार बेर्ना निःशुल्क वितरण गर्ने र फलफूल उत्पादन बढाइ किसानलाई फलफूलमा आत्मनिर्भर बनाउने योजना रहेको उहाँको भनाइ छ। किसानले मेहनत गरेमा कृषि खेतीबाट आत्मनिर्भर बन्न सकिने पुनको भनाइ छ।

फलफूलका विरुवा प्राप्त गर्ने किसानले केही मापदण्ड भने पूरा गरेको हुनुपर्ने बताइएको छ। वडाले तय गरेको मापदण्डमा विरुवा रोपन तयारी अवस्थामा खाल्डो खनेको हुनुपर्ने छ। परम्परागत खेतीसँगै किसानलाई फलफूल खेतीतर्फ आकर्षित गर्ने योजनाका साथ विरुवा वितरण गरिएको र आगामी वर्ष पनि यो कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिइने वडाले जनाएको छ। वडाले निःशुल्क रूपमा विभिन्न जातका फलफूलका विरुवा दिएपछि किसानहरू खुसी भएका छन्।

भूमेमा पाँचौँ राष्ट्रपति रनिङ शिल्ड

❖ बालाराम शेर्पाली

रुकुम पूर्व । जिल्लाको भूमे गाउँपालिकामा पालिकास्तरीय राष्ट्रपति रनिङ शिल्ड प्रतियोगिता सुरु भएको छ। प्रतियोगितामा भूमे गाउँपालिकामा भित्रका ८ वटा माध्यमिक विद्यालयबीच विभिन्न खेलमा प्रतिस्पर्धा हुनेछ। महतको बृहत रंगशालामा लुम्बिनी प्रदेश समिति सदस्य सुरल पुनले प्रतियोगिताको उद्घाटन गर्नुभएको हो।

लुम्बिनी प्रदेश सभा सदस्य सुरल पुनले कार्यक्रमलाई सम्बोधन गर्दै खेल क्षेत्रमा पनि सरकारले लक्ष्य तथा प्रगति हासिल गर्ने खालका नीति नबनाएकोले खेल सञ्चालनमा केही न केही समस्या उत्पन्न भइरहेको र जनताको लागि नीति, नियम निर्माणलाई जोड दिनुपर्ने बताउनु भयो।

रुकुम पूर्वका नागरिकका लागि एक ठाउँदेखि क्षेत्रको समुदायलाई मध्यनजर गरी सबैको लागि

सरकारबाट प्रदान भएको सेवा, सुविधालाई आवश्यक नीति, नियम बनाउनेमा सरकारले ध्यान नदिएको पुन मगरको भनाइ रहेको थियो।

यस्तै शिल्ड सञ्चालनबाट पछिल्लो समयमा खेल र खेलाडीको विकास भइरहेको लुम्बिनी प्रदेश सभा सदस्य दिलकुमारी बुढामगरले बताउनु भयो। संघीयता आएपछि पालिका स्तरदेखि जिल्ला हुँदै प्रदेश र राष्ट्रिय स्तरमा समेत शिल्डमार्फत खेल सञ्चालन भइरहेको बताउँदै उहाँले विगतमा तल्लो तहदेखि शिल्ड सञ्चालन भइरहेको बताउनु भयो।

जिल्ला समन्वय समिति रुकुम पूर्वको प्रमुख मेघबहादुर श्रेष्ठले जिल्लाबाट खेलाडीको लागि कार्यक्रम नभएकै कारण सोचेजस्तो खेल क्षेत्रको विकास हुन नसकेको भन्दै खेल विकास र खेलाडी उत्पादनका लागि जिल्लालाई प्रदेश र

संघ सरकारले खेलसम्बन्धी कार्यक्रमहरु दिनुपर्ने बताउनु भयो।

जिल्ला खेलकुद विकास समितिका अध्यक्ष नामेन्द्र सुनार, शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइका प्रमुख तिलक गौतम, सिस्ने गाउँपालिकाका अध्यक्ष कृष्ण रेग्मी, प्रमुख जिल्ला अधिकारी माधवप्रसाद शर्मा, नेकपा माओवादी केन्द्रका प्रदेश कार्यालय सदस्य रामसुर बुढामगर, नेपाली कांग्रेसका कार्यवाहक जिल्ला सभापति भीमबहादुर खड्का लगायतका अतिथिले शिल्ड उद्घाटन कार्यक्रमलाई शुभकामना मन्तव्य राख्नुभएको हो।

भूमे गाउँपालिकाका अध्यक्ष होमप्रकाश श्रेष्ठको अध्यक्षतामा सुरु भएको कार्यक्रममा स्वागत मन्तव्य मावि महतका शिक्षक केशरमान खड्काले गर्नुभएको थियो भने सञ्चालन युवा विद्यार्थी चन्द्रबहादुर रसाइलीले गर्नुभएको थियो।

स्टेसनरी खरिद तथा वितरण

रुकुम पूर्व । भूमे गाउँपालिका वडा नम्बर ५ का दुई विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुलाई स्टेसनरी वितरण गरिएको छ। आर्थिक वर्ष २०८०/८१ को ३ लाख ५० हजार बजेटअन्तर्गत स्टेसनरी खरिद गरि हरेक विद्यार्थीलाई १ हजार ७ सय ७५ रुपैयाँ बराबरको स्टेसनरी सामान वितरण गरिएको हो।

जनता आधारभूत विद्यालय सेराबाड र आधारभूत विद्यालय डालिबाडका १ सय ८० जना विद्यार्थीहरुलाई स्टेसनरी वितरण गरिएको वडा अध्यक्ष टेकप्रसाद बुढाले बताउनु भयो। अध्यक्ष

बुढाका अनुसार जनता आधारभूत विद्यालय सेराबाड र आधारभूत विद्यालय डालिबाडलाई शुक्रबारे अतिरिक्त क्रियाकलापका लागि ३३ हजार बराबरको स्टेसनरी छुट्टयाएको छ भने फागुन महिनामा पढाइ मेला आधारभूत विद्यालय डालिबाडमा हुने भएको छ। वडा अध्यक्ष टेकप्रसाद बुढाको अध्यक्षतामा भएको कार्यक्रममा वडा सदस्यहरु, शिक्षक, विद्यार्थी तथा स्थानीयको पनि उपस्थित रहेको कार्यक्रमको सञ्चालन वडा कार्यालय सहायक भिमप्रसाद गुरुडले गर्नुभएको श्रीकृष्ण बुढाले खबर पठाउनु भएको छ।

वायु पङ्खी चुलो सस्तोमा बेच्दै डिकोस

❖ बालाराम शेर्पाली

रुकुम पूर्व । भूमे गाउँपालिकामा वायु पङ्खी आधुनिक चुलो बिक्री वितरण गरिएको छ। विकास समाज डिकोस रोल्पाले स्वस्थ भान्सा, स्वस्थ परिवार हुनका लागि आधुनिक सुधारिएको वायु पङ्खी चुलो वितरण गरेको हो।

प्राटिकल एक्सन र विकास सरोकार समाज (डिकोस) को साझेदारीमा सञ्चालित ग्रामीण क्षेत्रका लागि आधुनिक सुधारिएको चुलोको बजार प्रवर्द्धन परियोजना अन्तर्गत चुलो वितरण गरिएको बताइएको छ।

बजारमा पाइने चुलोभन्दा यो चुलो सुधारिएको र धुवारहित विद्युतीय उपकरणको सहयोगमा सञ्चालन हुने विकास समाजका परियोजना संयोजक यामबहादुर थापाले बताउनु भयो। खाना पकाउँदा कालो मोसो नआउने, खाना छिटो पाक्ने, दाउरा, कोइला, गोबरबाट समेत खाना पकाउने सकिने हुँदा चुलोको धेरै विशेषता तथा फाइदा रहेको थापाले बताउनु भयो।

आधुनिक चुलो खरिद गर्दा नागरिकताको प्रतिलिपि हुनुपर्ने भन्दै थापाले चुलो बिजुली र सोलार दुबैबाट चलाउन सकिने र खान पकाउँदा

पावर काटिएमा चुलोसँगै पावरबैंक पनि हुने भएकाले ढुक्कसँग खाना पकाउन सकिने बताउनु भयो।

चुलोका विशेषता

धुवाँरहित वायु पङ्खी चुलोमा थोरै दाउरा लाग्ने, आगो पनि तापन सकिने र खाना छिटो पाक्ने यसको विशेषता रहेको छ। गाउँघरमा कतै पनि सुधारिएको र आधुनिक चुलो नहुँदा परम्परागत चुलो नै प्रयोग गर्दै आएको भूमे गाउँपालिका वडा नम्बर ५ महतका बले सुनारले बताउनु भयो। “हाम्रा पिता पुर्खाले जे प्रयोग गर्दै आएका थिए, त्यही चुलो नै प्रयोग गर्दै आएका छौं,” उहाँले भन्नुभयो, “हाम्रो लागि नयाँ धुवा नआउने, कालो पनि नहुने, खाना छिटो पाक्ने चुलो निकै उपयोगी हुन्छ।”

ज्येष्ठ नागरिकलाई सिरक वितरण

भूमे गाउँपालिका वडा नं. ५ ले बजेटमै व्यवस्था गरेर ज्येष्ठ नागरिक तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई जाडोबाट बचाउन न्यानो सिरक वितरण गरेको छ।

❖ बालाराम शेर्पाली

रुकुम (पूर्व) । चिसो सुरु भएसँगै भूमे गाउँपालिका वडा नम्बर ५ का ज्येष्ठ नागरिक र अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई फाइबर सिरक वितरण गरिएको छ। जाडो समयमा बृद्धबृद्धाहरूलाई चिसोबाट जोगाउन वडाले ज्येष्ठ नागरिक सम्मान कार्यक्रम अन्तर्गत फाइबर सिरक वितरण गरेको हो।

वडा कार्यालयले आर्थिक वर्ष २०८०/८१ को २ लाख ९० हजार बजेटबाट चिसो समयलाई बुझ्दै वडा भित्रका जना १ सय २० ज्येष्ठ नागरिकलाई सिरक प्रदान गरेको हो। वडा कार्यालयले एक जना ज्येष्ठ नागरिकलाई २ हजार

२ सय बराबरको फाइबर चिसो मौसममा न्यानो सिरक वितरण गरेपछि ज्येष्ठ नागरिकहरूले खुशी व्यक्त गरेका छन्।

बिहीबार एक कार्यक्रमको आयोजना गरि वडाले अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा ज्येष्ठ नागरिकहरूलाई सिरक वितरण गरेको ५ नम्बरका वडा अध्यक्ष टेकप्रसाद बुढाले बताउनु भयो।

अध्यक्ष बुढाको अध्यक्षतामा भएको सिरक वितरण कार्यक्रममा वडा सदस्यहरू, कर्मचारी, बुद्धिजीवी लगायतको उपस्थिति रहेको थियो। कार्यक्रमको सञ्चालन वडा सचिव भिमप्रसाद नेपालीले गर्नुभएको थियो।

लोकसेवा आयोग, शिक्षक सेवा आयोग, हाजिरी जवाफ प्रतियोगिताका लागि उपयोगी

१. जापानको राष्ट्रिय अन्तरिक्ष एजेन्सी (जाक्सा) ले पठाएको स्मल लुनार ल्यान्डिङ डेमोन्स्ट्रेटर (स्लिम) यान चन्द्रमामा कहिले अवतरण गर्‍यो ?
 ≡ सन् २०२४ जनवरी २० (स्लिमको अवतरणसँगै अमेरिका, सोभियत सङ्घ, चीन र भारतपछि जापान चन्द्रमामा अवतरण गर्ने पाँचौँ मुलुक बनेको छ।)
२. फिफा सर्वश्रेष्ठ फुटबलर-२०२४ घोषित हुन सफल खेलाडी को हुन् ?
 ≡ पुरुषतर्फ : लियोनल मेसी र महिलातर्फ : आइतावा बोनमती
३. सशस्त्र प्रहरीमा डिएसपी बढुवा हुन कुन विषयमा पोस्ट ग्राजुएट डिप्लोमा अनिवार्य गरिएको छ ?
 ≡ विपत् व्यवस्थापन
४. ट्राभल वेबसाइट ट्रिप एडभाइजरद्वारा प्रकाशित विश्वका उत्कृष्ट १० प्राकृतिक गन्तव्य (सन् २०२४) मध्ये पहिलो नम्बरमा पर्न सफल गन्तव्य कुन हो ?
 ≡ काठमाडौँ
५. नेपाली गायन जगतका उज्ज्वल नक्षत्र योगेश वैद्यको निधन कहिले भएको हो ?
 ≡ विसं २०८० माघ ५ (उहाँका सपना भुलाइ सारा आँसु पिएर जाउ, आँखैमा रात गले, मेरो आँसुमा नहाँसे, घायल यो दिल के हाँस्थ्यो, नेपाल मेरो तिमीलाई लगायतका गीत चर्चित छन्।)
६. पहिलो साक्षर घोषित प्रदेश कुन हो ?
 ≡ बागमती प्रदेश साक्षर घोषित : विसं २०७८ असोज ११
७. हेन्ली पासपोर्ट इन्डेक्स-२०२४ मा नेपाल कति औँ स्थानमा रहेको छ ?
 ≡ ९८ औँ
८. हाल राष्ट्रसङ्घको स्थायी प्रतिनिधिमा को रहनुभएको छ ?
 ≡ लोकबहादुर थापा
९. बुकर पुरस्कार-२०२३ कसलाई प्रदान गरियो ?
 ≡ पाउल लिन्च (आयरल्यान्ड) प्रोफेट सङ्घ उपन्यासका लागि प्रदान गरिएको यो अवार्डको राशि ५० हजार पाउन्ड रहेको छ।
१०. जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी पेरिस सम्झौता लागु गर्ने पहिलो सार्क राष्ट्र कुन हो ?
 ≡ माल्दिभ्स
११. नेपाली स्याटेलाइट नेपाली स्याट १ कति दिन अन्तरिक्षमा रहेर पृथ्वीमा खसेको थियो ?
 ≡ ८४१ दिन
१२. कङ्गो वैसिन क्लेड, क्लेड वान, क्लेड टु ए, क्लेड टु बी कुन रोगका भेरिएन्ट हुन् ?
 ≡ मङ्गी पक्स
१३. महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा सङ्ग्रहालयको उद्घाटन कहिले गरिएको हो ?
 ≡ विसं २०७९ असोज १४

संकलन: टङ्क केसी/गोरखापत्रबाट

गहुँको बालीमा लाग्ने रोग र व्यवस्थापनका उपाय

स्वतन्त्र राज चौधरी

गहुँको बालीमा लाग्ने रोगहरू

- सिन्दुरे
  - पहेंलो सिन्दुर (Yellow or Stripe rust): *Puccinia striiformis f.sp tritici*
  - कालो सिन्दुरे (Black or stem rust): *P. graminis tritici*
  - खैरो सिन्दुरे (Brown Rust): *P. recondita*
- डढुवा (Blight Complex) : *Drechslera tritici repentis, Alternaria triticina*
- करनालको गन्हाउने काले पोक (Karnal Bunt of wheat): *Tilletia indica or Neovessia indica*
- पहाडको गन्हाउने काले पोक (Hill bunt): *Tilletia carries, Tilletia foitida*
- धुलो ढुसि (Powdery Mildew): *Erysiphe graminis*
- खुल्ला काले पोक (Loose Smut): *Ustilago nuda tritici*

- इएर कोकल (Ear Cocle): *Anguina tritici*
- दानाको टुप्पाको सडन (*Bipolaris sorokoniana*): *Helminthosporium, Fusarium, curvularia, Aspergillus, Penicillium*)
- फेद र जाराको सडन (Foot and root rot): *Bipolaris, Pythium, Fusarium nygami, Sclerospar rolfsii, Rhizoctonia solani*

गहुँको पहेंलो या धर्से सिन्दुरे रोग

- पक्सिनिया स्ट्राईफामिएस (*puccinia striiformis f.sp tritici*) नामक ढुसीद्वारा उत्पन्न हुन्छ।
- गहुँको पहेंलो या धर्से सिन्दुरे रोग नेपालको पहाडी भेकको अति हानिकारक रोग मानिएको छ।
- बेला बेलामा यो रोगको प्रकोप महामारीको रूपमा हाल पहाडी भेकमा लगाइने गहुँको जातहरू आर-आर २१ र नेपाल २९७ मा

रोग बढी लाग्ने हुनाले गहुँको उत्पादनमा निकै ह्रास आएको छ।

- गहुँको उत्पादनमा ३० प्रतिशत भन्दा बढी नोक्सानी पुऱ्याएको पाइए तापनि देशमा सालाखाला औसत २० प्रतिशतसम्म नोक्सानी पुऱ्याएको छ।

रोगको लक्षण

- पातको माथिल्लो सतहमा लाम्चिलो र पहेंलो फोकाहरू एक अर्कासँग मिली लामो पहेंलो धर्सा जस्तो लक्षण देखिन्छ। त्यसैले यो रोगलाई पहेंलो या धर्से सिन्दुरे भनिएको हो।
- सानो अवस्थाको बोटहरूमा भने लाम्चिला तथा पहेंला फोकाहरू छुर्पुट्ट भएर रहेको पनि देखिन्छ।
- यसै लतर सानो पातमा लाग्ने भए तापनि कहिलेकाही पातको तल्लो भाग (**Leaf Sheath**) र दाना ढाक्ने (**Glume**) तथा टुँडा (**Awn**)।
- रोगको प्रकोप ज्यादा भएमा पूरा बोट नै पहेंलो भई टाढैबाट गहुँ लगाइएको खेत-बारी पहेंलो भएको देखिन्छ।
- रोगको बीजाणुहरू कहिले कहीं गेडा र भुसको बीचमा बृद्धि भई रहेको हुन्छ।

- रोग अत्याधिक लागेमा पातहरू सुकी गहुँको गेडा नै चाउरिएर जीरा जस्तो सानो हुन्छ। बेर्ना अवस्थामा रोग धेरै लागेमा बोट बढ्न नसकी दाना लाग्न पाउँदैन र रोगीबोटहरू मर्दछन्।

रोगको जीवनचक्र

- यो हावाबाट सर्ने रोग हो। हिउँदे गहुँ खेती समाप्त भए पछि रोगको बीजाणुहरू आफैँ उम्रिएका गहुँहरूमा वा बाह्रै महिना लगाइने गहुँ बालीमा र विभिन्न घाँसहरूमा बृद्धि हुन्छन्।
- अर्को वर्ष गहुँ बालीमा उक्त सिन्दुरेको बीजाणुहरू हावाले उढाई टाढा-टाढा सम्म पुऱ्याउँदछ। पछि उपयुक्त तापक्रम र आद्रता भएको बेलामा र बढी रोग लाग्ने जातका गहुँहरू खेतबारीमा लगाइएका छन् भने रोगको बृद्धि हुन्छ।
- रोग बृद्धिको लागि नेपालमा तापक्रम र आद्रताले महत्वपूर्ण भूमिका खेलेको पाइन्छ।
- तापक्रम २० डिग्री सेन्टीग्रेड भएको र धेरै शीत पर्ने या धेरै दिन बादल लागी आकल-झुकल सिमसिमे पानी पर्ने ठाउँमा रोगको बृद्धि बढी हुन्छ। यही कारणले गर्दा तराई र उच्च पहाडमा भन्दा मध्ये पहाड, तल्लो पहाड र छेउछाउका भेकमा रोगले उग्ररूप लिएको पाइएको छ।

रोग नियन्त्रण गर्ने विधि

- रोग अवरोधक जातहरू लगाउने यो सबैभन्दा सरल र सस्तो उपाय हो। केही वर्ष अगाडि पहाडको लागि सिफारिश गरिएको गहुँ अन्नपूर्ण-१, अन्नपूर्ण-२ र अन्नपूर्ण-४ जातहरूमा पहेंलो सिन्दुरे निकै लागेतापनि हाल यी जातहरूमा रोग कम लाग्दछ।
- हाल मध्य पहाड, काठमान्डौं उपत्यकाको लागि डब्लु.के. १२०४ धेरै फल्ने र रोग अवरोधी गुण भएको पाईएको छ। त्यस्तै पासाङ ल्हामुमा पनि करिब १५ वर्षयतादेखि रोग न्युन वा नलागेको पाईएको छ।
- तल्लो पहाडी भेक तथा नदीको छेउ छाउमा गौतम जातको गहुँमा रोग कम या नलागेको पाईएको छ। नयाँ जातहरूमा **Wk1182, BL3235 & BL3503** मा रोग धेरै कम वा नलाग्ने अवरोधी गुण पाईएको छ।
- हाल गरिएको परिक्षण अनुसार बायलेटन अथा प्लान्टभ्याक्स-२० नामक विषादीले यो रोग निकै हद सम्म नियन्त्रण गरेको पाईएको छ। अझ प्लान्टभ्याक्स भन्दा बायलेटन विषादी बढी प्रभावकारी छ।
- बायलेटन ५०० ग्राम प्रति हेक्टरको दरले ८०० देखि १,००० लिटर पानीमा मिसाई करिब १५ दिनको फरकमा १-२ पटक -२ पटक छर्नाले रोग पुरै नियन्त्रण भएको पाईएको छ।
- उचित मात्रामा मलखादको प्रयोग
- रोप्ने समयको हेरफेर

डढुवा रोग

- यो रोग मुख्यतः बाइपोलारिस सोरोकिनियाना (*Bipolaris sorokiniana*) र ड्रेसलेरा ट्रिटिसाई-रिपेन्टिस (*Drechslera tritic-repentis*) नामक

डुसीहरू। डढुवा रोग गहुँ बालीमा लाग्ने मुख्य रोग हो।

- विशेष गरि यो तराई क्षेत्रमा लाग्ने रोग भएतापनि हाल आएर पहाडको बेसी/तल्लो भाग, भित्री मधेशमा पनि बढ्दै गएको छ। यो रोग तराईको तुलनामा पहाडी भेगमा कम पाईएको छ। आर.आर २१ र यु.पी २६२ जातहरूमा यो रोगको प्रकोप बढी हुन्छ।
- यो रोग लागेमा गहुँको उत्पादनमा करिब २० देखि ३० प्रतिशतसम्म कमी हुन्छ।

रोगका लक्षण

- पातमा सानो सानो खैरो वा कालो रंगका थोप्लाहरू देखिन्छन् र पछि गएर यी थोप्लाहरू अण्डाकारमा बदलिन्छन्।
- यस्ता थोप्लाहरूको केन्द्र हल्का खैरो हुन्छ र वरिपरि पहेंलो हुन्छ।
- बढी आक्रमण भएको खण्डमा थोप्लाहरू आपसमा जोडिन्छन् र पातलो ठूलो भाग ओगटी पात पुरै डढ्दछ।
- डाँठमा पनि माथि उल्लेख गरिए जस्तै लक्षणहरू देखा पर्दछ।
- मुख्य जरा (**sub-crown internode**) पनि पुरै कालो हुने अथवा यसमा स-साना दागहरू देखिन्छन्। मूल जरा बाहेक सहायक जराहरूमा पनि कालो अथवा खैरा दागहरू देखिन्छन्। मूल जरामा रोग लाग्दा बोट होचो हुने र कम गाँजिने हुन्छ।
- रोग धेरै लागेमा दाना चाउरिने र कहिलेकाँही बीउको टुप्पा कालो हुन्छ। यस्ता रोगी बीउ हलुका हुन्छन् र तौल कम हुन्छ।

रोगचक्र

- यो रोग माटो र बीउबाट वर्ष फैलिने गर्दछ।

- गहुँ उम्रेपछि त्यसको बीउमा भएको दुसीहरुले जरा र बेर्नालाई आक्रमण गर्दछ। शुरु शुरुमा रोग विस्तारै बढ्छ र गहुँ पसाएपछि फाल्गुन महिनामा बढ्दो तापक्रमको साथसाथै रोगको वृद्धि पनि छिटो हुँदै जान्छ।
- रोग अत्याधिक लागेमा दुसी माथिल्लो (झण्डे) पातसम्म फैलिएर बालाको टुँडा हुँदै बीउसम्म पुग्दछ।
- यस बाहेक केही जातका झारहरु (रगतेझार) मा पनि रोगको जीवाणुहरु वृद्धि भई हरेक वर्ष रोग ल्याउन मद्दत पुऱ्याइरहेको हुन्छ।

रोग नियन्त्रण

१. रोगी बीउ नलगाउने

- धेरै रोग लागेको बालीबाट बीउ नराखे। बीउबाट पनि यो रोग सर्ने हुँदा सकेसम्म धेरै रोग लागेको खेतबाट उत्पादन गरिएको बीउको प्रयोग नगर्ने।
- रोग कम लाग्ने क्षेत्रहरुमा बीउ वृद्धि कार्यक्रम सञ्चालन गरि बीउ उत्पादन गर्ने।

२. बीउ उपचार

- यदि बीउमा धेरै बाइपोलारिसको आक्रमण देखिएमा बीउ उपचार गर्नु उपयुक्त हुन्छ। भाइटाभ्याक्स-२०० नामक दुसीनासक विषादी २ देखि २.५ ग्राम प्रति के.जी.
- बीउमा भएको जीवाणु नियन्त्रण भई बीउको उमार शक्ति पनि बढ्छ
- बीउ उपचार गर्दा बीउमा भएको दुसी माटोमा फैलन पाउँदैन र माटोमा भएको दुसीले पनि बीउ तथा बेर्नालाई रोग लाग्नबाट जोगाउँछ।
- बीउ उपचार गर्दा जरा राम्रो वृद्धि हुनाले साथै बोट दहो हुन्छ।

३. खेती प्रणालीमा सुधार

क) गहुँ ठीक समयमा लगाउने

- गहुँ धेरै चाँडो अथवा ढिला लगाउँदा रोगको प्रकोप धेरै हुन्छ।
- मंसिर (November 30) भित्रमा गहुँ रोप्नु उपयुक्त हुन्छ।
- चिस्यान तथा अन्य कारणले कृषकहरुले पौषको दोस्रो साता सम्म रोप्न बाध्य भएमा रोगको प्रकोप बढ्ने र उत्पादनमा कमी आउँछ।

ख) सन्तुलित मलखाद प्रयोग

- प्रायः जसो किसानहरुले युरिया र डी.ए.पी. अर्थात् नाइट्रोजन र फस्फोरसयुक्त मल बढी प्रयोग गर्छन् भने पोटासको प्रयोग गर्दै नगर्ने र केहि किसानहरुले कम मात्र प्रयोग गर्छन्। नाइट्रोजनयुक्त मल मात्र हालदा रोगको प्रकोप धेरै बढ्छ भने पोटास मल हालदा रोगको प्रकोप घट्नुका साथै दाना पोटिलो भई उत्पादन बढ्छ। गहुँ रोप्ने समयमा नाइट्रोजन, फस्फोरस मलको अलावा २.५ के.जी. म्युरेटअफ पोटास प्रति रोपनीका दरले हालदा रोगको प्रकोप कम हुन्छ।
- साथै कम्पोष्ट मलको प्रयोग पनि यो रोगको प्रकाप घट्छ।

४. रोग अवरोधी जातको प्रयोग

- यू.पी. २६२ र आर.आर. २१ मा रोग धेरै लाग्छ भने अच्यूत, रोहिणी, भूकुटी, गौतममा रोग कम लाग्छ।
- त्यसैले समय समयमा सिफारिस भएको रोग कम लाग्ने नयाँ नयाँ जातहरु लगाउने।

५. दुसीनासक विषादीको प्रयोग

- टिल्ट (propiconazole) नामक विषादी ०.५ लि. प्रति हेक्टर छर्दा रोग नियन्त्रण हुन्छ।

दुग्ध पदार्थ सेवनका फाइदा

❖ नारायण ओली

ऐतिहासिक पृष्ठभूमि:

दुग्ध एक पोषक तत्वयुक्त सेतो तरल पदार्थ हो, जुन पोथी स्तनपायी प्राणीहरूको स्तन ग्रन्थीहरूले उत्पादन गर्दछन्। यो अन्य प्रकारका खाना पचाउन सक्नुअघि शिशु स्तनपायी जन्तुहरू (स्तनपान गराएका मानिससहित) को लागि पोषणको प्राथमिक स्रोत हो। नवजात पशुहरू प्रायजसो दुग्धमा निर्भर हुने गर्छन्। सुरुको दुग्धमा कोलोस्ट्रम हुन्छ, जसले आमाको एन्टिबडीहरू आफ्ना शिशुलाई दिन्छ जसले धेरै रोगहरूको जोखिम कम गर्न सक्छ। यसमा प्रोटीन र ल्याक्टोजसहित अन्य धेरै पोषक तत्वहरू समावेश हुन्छ। दुग्धको अन्तरप्रजातीय उपभोग असाधारण होइन, विशेष गरी मानवहरूमा,

जसमध्ये धेरैले अन्य स्तनपायीहरूको दूध खान्छन्।

नेपालमा दुग्ध विकासको विकासक्रम:

नेपाल सरकार कृषि विभागअन्तर्गत रहेको तत्कालीन दुग्ध विकास बोर्डले वि.सं. २००९ मा टुसाल, काभ्रेपलान्चोक र खरिपाटी, भक्तपुरमा १/१ गोटा दुग्ध संकलन केन्द्र साथै लाङ्गटाङ्ग, रसुवामा एक याक चीज केन्द्र स्थापना संगसंगै दुग्ध विकासको थालनी भएको हो। वि.सं. २०१०/११ मा काठमाडौंको भोटाहीटीमा दुग्धशाला स्थापना गरि दुग्ध प्रशोधन कार्यको सुरुवात भएको थियो। वि.सं २०१३ मा थोदुङ्ग, रामेछापमा थप एक याक चीज केन्द्रको स्थापना, भोटाहीटी दुग्धशालाको दुग्ध प्रशोधन क्षमता धेरै

न्यून भएकोले २०१३ फागुन २९ गते ५०० लि. प्रति घण्टा दुध प्रशोधन क्षमताको मेसिन जडान गरि लैनचौर (हाल दुग्ध विकास संस्थान, केन्द्रीय कार्यालय) मा केन्द्रीय दुग्धशाला स्थापना भएको थियो। वि.सं २०१७ मा पूनः पिके, सोलुखुम्बुमा थप १ याक चीज केन्द्रको स्थापना भएका थिए। वि.सं २०२६ मा दुग्ध विकास बोर्डबाट २ वटा दुग्ध संकलन केन्द्र र ३ याक चीज केन्द्र साथै लैनचौरको दुग्धशाला दुग्ध विकास संस्थानलाई हस्तान्तरण गरिएको थियो। लगत्तै वि.सं २०२७ मा गोसाइकुण्ड, रसुवा, वि.सं २०२८ मा चोर्दुङ्ग, दोलखा र वि.सं २०२९ मा क्यामा, रामेछापमा गरी थप ३ याक चीज केन्द्र स्थापना भएको पाइन्छ। संगठित रूपमा दुग्ध व्यवसायलाई बढी प्रभावकारी बनाई ग्रामीण क्षेत्रका कृषकहरुद्वारा उत्पादित दुधको सुरक्षित बजार र शहरी क्षेत्रका उपभोक्ताहरुलाई उच्च गुणस्तरयुक्त प्रशोधित दुध तथा दुग्धजन्य पदार्थहरु आपूर्ति गर्ने उद्देश्यले तत्कालीन दुग्ध विकास बोर्डलाई संस्थान ऐन २०२१ अन्तर्गत २०२६ श्रावण १ गते दुग्ध विकास संस्थानमा परिणत गरिएको थियो।

दुध र दुधको पौष्टिक महत्व

दुध भन्नाले स्वस्थ गाई वा भैसीको कचौडाबाट उत्पादन हुने ताजा र स्वच्छ श्राव हो। पशु व्याएको ५ दिन पछिबाट व्याउनुभन्दा २ महिना अगाडिसम्म प्राप्त गर्न सकिन्छ। जून स्वस्थ र वयस्क दुहुनो पशुले मात्र उत्पादन गर्ने गर्छन्। गाईको दूध ३.५ प्रतिशत चिल्लो पदार्थ र ७.५

प्रतिशत ठोस पदार्थ भएको हो। भैसीको दूध ५ प्रतिशत चिल्लो पदार्थ र ८ प्रतिशत ठोस पदार्थ हो। नेपालको कुल दुध उत्पादनमध्ये करिब ७० प्रतिशत योगदान भैसीले र ३० प्रतिशत योगदान गाईले गर्ने गर्दछ। नेपालको कुल ग्राहस्थ उत्पादनमा करिब १२ प्रतिशत दुधको योगदान छ। कृषि क्षेत्रको ग्राहस्थ उत्पादनमा पशुपालन क्षेत्रबाट करिब एक तिहाई योगदान रहेको पाइन्छ। दुग्ध क्षेत्रको १२ प्रतिशत छ। नेपालमा दुधको उत्पादन वृद्धिदर करिब ५ प्रतिशतले वृद्धि भएको पाइन्छ। हाल नेपालमा दुधको उत्पादन ३०३ लाख मेट्रिक टन छ।

पौष्टिकको दृष्टिकोणले दुध एक सर्वोत्तम, महत्त्वपूर्ण र सन्तुलित आहारा हो। जुन बालक वृद्ध रोगी सबैका लागि महत्त्वपूर्ण मानिन्छ। दुधको सामाजिक तथा धार्मिक महत्त्व पनि त्यत्तिकै देखिन्छ। विगौती दुधमा नवजात शिशुलाई आवश्यक पर्ने पौष्टिक तत्त्व गर्नुका साथै रोगसँग लड्ने प्रतिरोधात्मक क्षमताको पनि विकास गर्छ। दुधमा चिल्लो पदार्थ, प्रोटीन, खनिज (क्याल्सियम, आयोडिन, पोटासियम, फस्फोरस) भिटामिनहरु, ल्याक्टोज र पानीजस्ता पोषक तत्व पाइन्छ, जुन हाम्रो शरीरको लागि अति आवश्यक नभई नहुने हुन्छन्। विभिन्न खोज अनुसन्धानका अनुसार हामीलाई हरेक दिन १ हजारदेखि २ हजार एमजी क्याल्सियम आवश्यक पर्छ। जसमा हामीले पिउने एक गिलास दुधबाट २८५ एमजी क्याल्सियम प्राप्त गर्ने गर्छौं। नियमित दुध पिउने बानीले हड्डी र

स्थान र भण्डार
स्थान सफा
हुनुपर्छ। दुध
भण्डार गर्न उपयुक्त
तापक्रमको व्यवस्था
गर्नुपर्ने। दुहुना
पशुले खाने दाना र
पानी सफा
दिनुपर्छ। दुधलाई
उत्पादन केन्द्रदेखि

दाँतहरु बलियो हुन्छन्। दुधको नियमित सेवनले
गर्नाले उमेर बढ्दै जाँदा हड्डी सम्बन्धी
समस्याबाट बच्न सकिन्छ। स्वास्थ्य
विशेषज्ञहरुका अनुसार धेरै दुध पिउने गर्दा
शरीरमा आइरनको कमी हुन सक्ने सम्भावना
हुन्छ। दुधमा भएको क्याल्सियमले आइरन
सोस्ने प्रक्रियालाई रोकावट गर्ने गर्दछ।

सफा दुध उत्पादन गर्दा ध्यान दिनु पर्ने कुराहरु

मानिसहरुका लागि सर्वोत्कृष्ट र पोसिलो भोजनमा
भएको हुँदा दुध सफा, स्वच्छ र संक्रमणमुक्त हुन
जरुरी छ। दुध संवेदनशील र सबै प्रकारका
जिवाणुहरुले मन पराउने हुँदा दुध छिटो बिग्रने
हुन्छ। दुधलाई जस्तोसुकै हानीकारक सुक्ष्म
जीवले पनि आक्रमण गर्न सक्छ र दुधको
गुणस्तरमा हास आउँछ। यदि सफा र स्वच्छ
दुध उत्पादन गर्न सकिएन भने हाम्रो स्वास्थ्यलाई
प्रत्यक्षरूपमा असर गर्ने गर्दछ। जसका लागि
दुध उत्पादन गर्ने किसान, दुध राख्ने भाँडा,
संकलनकर्ता, ढुवानीकर्ता, प्रशोधनकर्ता, प्रशोधन

प्रशोधन केन्द्रसम्म छिटोछरितो तरिकाले ढुवानी
गर्नुपर्नेछ। बेला बेला आन्तरिक तथा वाह्य
परजिवीको उपचार गर्ने, महामारी र सरुवा
रोगविरुद्ध खोप समय लगाउने गर्नुपर्छ। गाई
भैंसी पाल्नुको मुख्य उद्देश्य दुध उत्पादन गर्नु
हो। गाई भैंसी पाल्ने किसानहरुले जति सक्दो
धेरै दुध उत्पादन कसरी गर्न सकिन्छ त्यसमै
तल्लीन रहनु जरुरी हुन्छ। कसरी आफ्नो
फार्ममा सफा र स्वच्छ हाइजेनिक दुध उत्पादन
गर्न सकिन्छ भन्ने ध्यान दिन जरुरी छ। किटाणु
र विषाणुरहित उक्त दुध मानिसले प्रयोग गर्न
मिल्ने हुनु पर्छ।

कोभिड १९ महामारीका बेला विभिन्न मिडियाका
माध्यमबाट जनचेतनामूलक कार्यक्रम, सन्देश
प्रसारण र भर्चुअल अन्तरक्रियामार्फत् **दूध तथा
दुग्ध पदार्थ नियमित सेवन, कोरोना भाइरसविरुद्ध
दीर्घ जीवन** भन्ने मूल नाराका साथ दूधको
महत्वका बारेमा जनचेतना जगाएका थिए।

भूमे गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
खाबाडबगर, रुकुम (पूर्व)

जनहितमा जारी सन्देश

- ☞ जन्म, मृत्यु, विवाह, बसाइसराइँ, सम्बन्ध विच्छेद जस्ता ब्यक्तिगत घटनाहरु सम्बन्धित वडा कार्यालयमा गइ ३५ दिनभित्रै दर्ता गराऔँ ।
- ☞ आफूले तिर्नु/बुझाउनु पर्ने घर जग्गा कर, मालपोत कर, ब्यवसाय कर लगायतका कर तथा शुल्कहरु समयमै बुझाउने बानी बसालौँ ।
- ☞ सार्वजनिक स्थलहरुमा जथाभावी फोहोर नफालौँ, आफ्नो घर आँगन सफा राखौँ र फोहरको उचित ब्यवस्थापन गरौँ ।
- ☞ आफ्नो वरपर सञ्चालनमा रहेका विकास निर्माण कार्यहरुमा सहभागी हुँदै रेखदेख गरौँ ।
- ☞ आफ्ना नानी -बाबुहरुको शिक्षा, स्वास्थ्यमा ध्यान पुऱ्याऔँ ।
- ☞ विद्यालय जाने उमेर समूहका बालबालिकाहरुलाई विद्यालय पठाऔँ, आफ्नो समुदाय र विद्यालयहरुलाई बालमैत्री बनाऔँ ।
- ☞ गाउँघरमा रहेका पुराना पोखरीहरुको संरक्षण गर्दै थप नयाँ पुनर्भरण पोखरीको निर्माण गरी पानीका मुहानहरुको संरक्षण गरौँ ।
- ☞ बालविवाह सामाजिक अपराध भएकाले २० वर्षपछि मात्र विवाह गरौँ र गराऔँ ।
- ☞ सार्वजनिक सम्पत्ति, ऐतिहासिक, पुरातात्विक सम्पदाहरुको संरक्षण गरौँ ।
- ☞ वनमा आगलागी हुन नदिन सावधानी अपनाऔँ ।
- ☞ अपाङ्गता भएका ब्यक्तिहरु, असहायहरु, जेष्ठ नागरिकहरु र बालबालिकाहरुलाई आवश्यक सहयोग गर्ने बानी बसालौँ ।
- ☞ ब्यवसाय सञ्चालन गर्दा गाउँपालिका वा सम्बन्धित निकायमा अनिवार्य दर्ता गराइ सञ्चालन गर्ने गरौँ ।
- ☞ प्राविधिक सल्लाह बमोजिम उन्नत बीउबिजनको प्रयोग गरी कृषिजन्य वस्तुको उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गरौँ ।
- ☞ घरेलु हिंसा, लैङ्गिक हिंसा, जातीय भेदभाव लगायतका सबै प्रकारका भेदभाव र हिंसाको अन्त्य गरौँ ।
- ☞ प्लास्टिक जथाभावी नफालौँ, प्लास्टिकको न्यून प्रयोग गरौँ, प्लास्टिकमुक्त गाउँ बनाउने अभियानमा सबैले सहयोग गरौँ ।